

Trijntje van de Betuweroute

Jachtkampen
uit de
Steentijd te
Hardinxveld-
Giessendam

Voordat de Betuweroute als een ritssluiting door het stroomgebied van de grote rivieren trekt, onderzoeken archeologen die plekken op het tracé die voor het geschiedenisverhaal van Nederland relevant zijn. Twee opgravingen op rivierduintjes brachten de oudste vrouw en de op één na oudste kano van Nederland te voorschijn. Een ‘voorbericht’.

Boven reconstructietekening van een vroeg-mesolithische kampplaats te Yorkshire. Het landschap en de uitgebeelde werkzaamheden vertonen veel overeenkomsten met die op de donken in Hardinxveld-Giessendam. Tekening door A. Sorell uit de *Illustrated London News*, 1950.

Het gaat bij de archeologische vindplaatsen ‘Polderweg’ en ‘De Bruin’ in Hardinxveld-Giessendam om toppen van oude rivierduinen. Deze zijn in later tijden met veen en klei overdekt geraakt en zijn dus aan het oppervlak onzichtbaar. Dergelijke duinen of ‘donken’ liggen verspreid in het gebied van de benedenrivieren tussen Hillegersberg in het westen en de Bommelerwaard in het oosten. Zij stammen uit de overgangstijd Pleistocene-Holoceen, waarin het grillige glaciële rivierstelsel veranderde in meanderende stromen. De wind had in deze tijd vrij spel op het zand in de vele kilometers wijde stroomvlakte van Rijn en Maas en zo ontstonden tussen de stroombanen grote duincomplexen.

Onder de warme, holocene klimaatscondities veranderde de vlakte echter al snel in een moeraslandschap, waardoor geen verdere duinvorming meer kon plaatsvinden. Vervolgens verdwenen de duinen geleidelijk aan onder veen en klei, door het stijgen van de zeespiegel en het grondwater na de laatste ijstijd. Sommige duinen waren meer dan 25 m hoog en steken ook nu nog boven de delta-afzettingen uit, zoals de Schonenburgse Heuvel bij Nieuw-Lekkerland. Andere, zoals de donkjes bij Hardinxveld, zijn al sinds prehistorische

tijden uit het zicht verdwenen.

De uitgestrekte, vis- en wildrijke moerasvlakte moet zeer aantrekkelijk zijn geweest voor de prehistorische jagers en vissers. In het begin was deze moeraszone niet breder dan de oude glaciële dalvlakte, zo’n 15 km, die eenvoudig vanaf de droge dalranden kon worden geëxploreerd.

Kampplaatsen uit die tijd kennen we (nog) niet, want zij liggen diep onder veen en klei verborgen. Maar wel getuigen grote aantallen getande spitsen (werktuigen) uit been en gewei, opgezogen uit de ondergrond van Europoort, van jacht en visserij in dit gebied.

Naarmate het water steeg, breidden de moerassen zich uit. De oude dalranden verdwenen en de randen van de zandgronden in het zuiden en noorden weken steeds verder terug. Midden in deze uitgestrekte vis- en wildrijke deltavlakte, die nog niets van haar aantrekkingskracht had verloren, boden de donken welkomme, droge woonplaatsen. Dat kan zijn geweest als min of meer vast bivak, of als kortstondig steunpunt of overnachtingsplaats. De eerste sporen van een dergelijke bewoning in de vorm van vuursteentjes en kleine aardewerkscherven werden in de jaren zestig ontdekt door lokale amateur-archeologen. Op het Hazendonkje bij

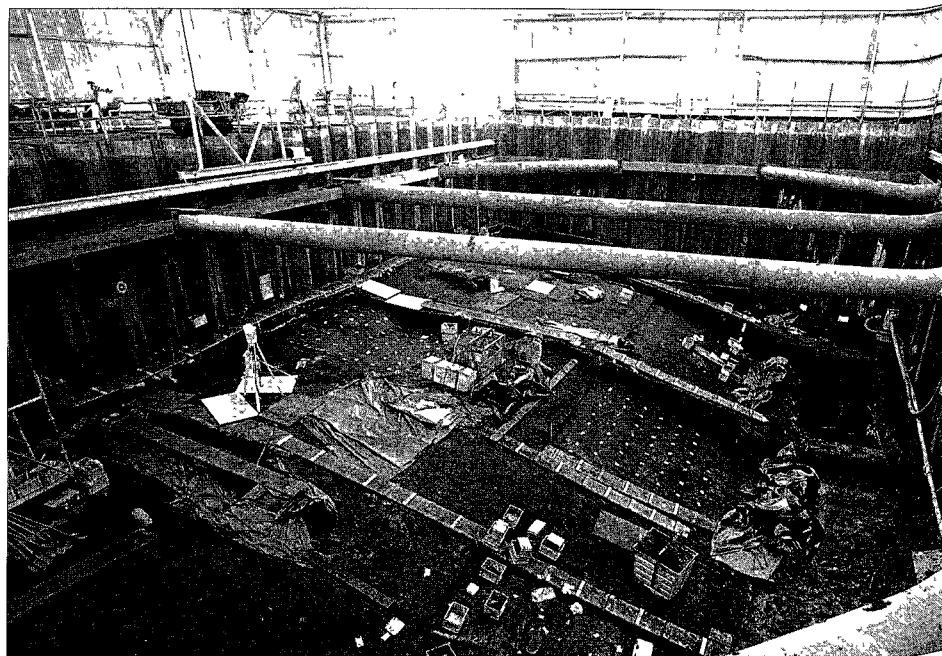
Molenaarsgraaf werden in 1974-1976 bij een grootschalige opgraving zeven opeenvolgende bewoningsfasen vastgesteld uit de periode 4000-2000 v.Chr. In alle fasen leefden de mensen hier vrijwel uitsluitend van visserij en jacht, vooral op bever en otter, maar ze hielden ook enkele runderen en beschikten over graan, al werd dat hoogstwaarschijnlijk niet ter plekke verbouwd. De Hazendonk was in het gehele Neolithicum kennelijk telkens weer gebruikt als steunpunt voor niet-agrarische activiteiten.

Dit leidt tot de vraag naar het gebruik van de andere, meer dan honderd zichtbare donken, naar de representativiteit van de Hazendonk-sequentie: was het gebruik van het gehele donkenlandschap periodiek, of was de fasering van de bewoning op de Hazendonk meer een toevaligheid?

Met deze vraag onderzocht Marten Verbruggen in de afgelopen jaren een selectie van donken met boringen op het voorkomen van bewoningssporen. Dat resulteerde in zestig sites op 20 van de 25 onderzochte donken, daterend uit de periode 5500 tot 2000 v.Chr. Vóór die tijd ontbreken indicatoren doordat zij dieper liggen dan de standaard-boordiepte. De afwezigheid van jongere sporen zal vooral samenhangen met veranderingen in de levenswijze in de vroege bronstijd, waarbij jacht en visserij naast het gemengde boerenbedrijf geen rol van betekenis meer speelden. Kennelijk zijn de donken in hun totaliteit gedurende vijfendertighonderd jaar voortdurend gebruikt geweest: soms over meer dan een eeuw, soms kortstondig, maar zonder aanwijsbare hiaten.

Het was bekend dat bewoningslagen, tot vijftienhonderd jaar ouder dan die op de Hazendonk, op dieptes tussen 5 en 9 m beneden NAP in het veen naast de donken verborgen lagen, met stellig een schat aan informatie over een periode waarvan we maar heel weinig weten. Er was één probleem: eventueel onderzoek was bijzonder

Opgravingstechniek Voor de feitelijke opgraving zijn er nogal wat technische registers opengetrokken. Ten eerste moesten er werkbare condities geschapen worden op dieptes tussen 5 en 10 m beneden NAP, 3 en 8 m beneden het grondwater niveau. Met een eenvoudige bronbemaling waren die in het losse duinzand niet te garanderen. Daarom is besloten tot de injectie van een waterkerende laag op ruime diepte onder de opgravingsniveaus en het slaan van diepe, stalen damwanden. Uit de zo gevormde kuip kon het lekwater met een klokpomp worden afgevoerd. De voorschriften eisten hier minder dan 1 m³/uur. Bepalend voor de keuze om juist deze twee vindplaatsen op te graven was hun ligging in het tracé van de Betuweroute. De vondstlagen zouden hier door de aanleg van de baan zodanig worden vervormd dat de archeologische informatie verloren zou zijn gegaan. Behoud van deze vindplaatsen was niet mogelijk. Vanwege de kosten en de beschikbare tijd kon het te onderzoeken oppervlakte niet het gehele verstoringstraject beslaan, maar moest dit worden beperkt tot een opgravingsput van 17 x 30 m op site 4 en 18 x 24 meter op site 3. Het onderzoeksterrein is geselecteerd daar waar de meeste en dikste vondstniveaus te verwachten waren, om maximaal archeologisch rendement te krijgen. Over de bouwkuip werd een portaalkraan geplaatst voor de afvoer van de uitgegraven grond, voor de aan- en afvoer van medewerkers diende een grote bouwtrap en omdat de opgraving in herfst en winter moest plaatsvinden werd het geheel overdekt met een reusachtige tent. Grote investeringen waren mogelijk omdat er langdurig op een beperkte locatie moest worden gewerkt. Voor grondtransport bovengronds diende een rupsvoertuig(je) en voor het uitspoelen van grote aantallen omvangrijke grondmonsters een aangepaste krattenspoelmachine uit de drankenindustrie. Deze werkte met een gesloten circuit op een spaarbekken. De afvallagen werden in werkputten van 4 x 4 m, verdeeld in 64 vakjes van 50 x 50 cm opgegraven, in niveaus van 5 cm dikte, hetzij met een troffel (in veen en klei), hetzij met een schop, gevolgd door de spoelmachine. Daarbij werd zoveel mogelijk de natuurlijke stratigrafie gevolgd. Volgens het voorgeschreven werkplan was de hele opgraving in hoge mate geautomatiseerd. Het 'hart' van de opgraving was de infrarood-theodoliet met veldgeheugen, veldgeheugen, waarin de coördinaten van alle verzameleenheden werden opgeslagen. In het opgravingshuis werden daaraan put- en vlaknummer toegevoegd. Dit bestand werd vervolgens gekoppeld aan de gegevens van het vondstlabel: nummer, laagcode en lithologie. De vondstadministratie voegde tenslotte de basis-materiaalgegevens in.

Overzicht van de werkput Polderweg met gestempelde stalen damwanden. Linksachter de donktop op 5 meter.

De boomstamkano uit een lindeboom in de werkput 'De Bruin' Inzet een detailopname van de boeg

Alle foto's bij dit artikel
Faculteit Archeologie,
Universiteit Leiden, Jan
Pauptit

kostbaar en oversteeg bij verre de beschikbare financiële middelen. Zo vormde de ontdekking van de donkjes in de Betuwe-route een onverwachte buitenkans, want de diepste lagen zouden, uniek voor Nederland, informatie opleveren over de Midden-Steen Tijd in zogeheten *wetland*-condities. In deze periode ontstaan ook de eerste contacten van jager-verzamelaars met de vroegste boerengemeenschappen in het zuiden, die van de bandkeramische en de Rössen-cultuur. Daardoor zouden we het begin van het overgangsproces naar het boerenbestaan kunnen documenteren en nader preciseren.

Het jachtkamp De prehistorische jager-verzamelaars woonden op de top van de donken. Hun afval gooiden ze van de hellingen naar beneden, tot in het omringende moerasland. De woonplaatsen waren onderhevig aan erosie, met name afspoe-ling, waardoor materiaal hellingafwaarts is verplaatst tot aan de oude waterkant. Zo kunnen we een zone naast de donk onderscheiden, waar doelbewust wegge- worpen materiaal keurig naar ouderdom

gesorteerd in lagen is ingebed. Het bestaat uit betrekkelijk weinig, maar relatief grote stukken, waaronder veel (fragmenten van) werktuigen van gewei en bewerksafval. Aan de donkvoet ligt een dikke verspoe- lingslaag met grote hoeveelheden houtskool en visresten, vuursteen-afslagen, dierenbotten en – in de hogere lagen – aardewerkscherven. Hoger op de helling ligt materiaal ingebed in de humeuze top van het donkzand. Dat betekent dat de chronologische toewijzing binnen de be- woningsperiode niet overal even scherp is. Toch profiteren we van alle voordelen van de holocene *wetland*-situatie: een goede stratigrafische controle, afwezig- heid van jonge verontreiniging door af- dekking en een conservering van allerlei organisch materiaal dat op de hoge, droge zandgronden volledig is vergaan.

De boomstamkano en meer Voor dit voorbericht wordt het vondstmateriaal van beide vindplaatsen gepresenteerd als één complex uit 5500-4500 v.Chr., met hier en daar een nauwkeuriger datering. Gezien de *continuïteit* en het *conservatis-*

me van de betreffende gemeenschappen is dat te rechtvaardigen. Het materiaal omvat, net als op de zandgronden, duizen- den stuks vuursteen, vooral splinters en afslagen. Dit vuursteen moet net als de schaarse brokken uit andere steensoorten van verre zijn aangevoerd, want in de ge- hele delta is immers geen steen te vinden. Het meest waarschijnlijke brongebied zijn de rivier- en terrasafzettingen van de Limburgse Maas. Het materiaal werd ten minste ten dele als knollen aangevoerd en ter plaatse bewerkt. Daarvan getuigt in het bijzonder een imposant blok ruwe, uit de verse kalk afkomstige vuursteen. Een spectaculair kleinood is een typisch bandkeramische spits uit een niveau rond 5000 v.Chr. evenals het grote vuursteen- blok een aanwijzing voor enige vorm van contact met de Zuid-Limburgse boeren. Op de site Polderweg werd alleen in het hoogste niveau (4700 v.Chr.) een beperkt aantal aardewerkscherven gevonden, waaronder een karakteristiek dikwandig kommetje met puntbodem. Het is het begin van een inheemse, noordelijke aar- dewerktraditie, naar we aannemen geïn- spireerd door het aardewerk van de boeren

verder zuidelijk, de aanvang van de Swifterbant-cultuur in Flevoland. Op site De Bruin kwam uit de jongere lagen (4700-4200 v.Chr.) meer gevarieerd aardewerk te voorschijn, dat nog niet is geanalyseerd, maar op het eerste gezicht lijkt er verwantschap te bestaan met enerzijds Rössen-aardewerk, anderzijds vroeg-Swifterbant-materiaal.

Uitzonderlijk is de enorme hoeveelheid hout dat de opgravers aantreffen. Allereerst vele tientallen bomen, op de donkhelling ontworteld en omgevallen in het moeras. Samen met talloze takken, zaden, houtskool en zelfs fossiele zwammen maken ze een gedetailleerd beeld mogelijk van de vegetatie op de donk en zijn omgeving. Onder het hout bevinden zich veel stukken met splijt- en kasporen, die laten zien dat er flink is gehakt. Het spannendst zijn evenwel de afgedankte werktuigen: een groot boogfragment, een bijlsteel, een tiental peddelbladen en, op De Bruin, een complete boomstamkano alsmede een groot fragment van een tweede.

De kano lag afgemeerd in de oever van een plas, dat wil zeggen in de rand van een kleilaag, met de punt tegen een stam die op de donkhelling lag. Hij is gemaakt van een linde, 5,5 m lang, 45 cm breed en slechts enkele cm dik. Gezien de diepteligging stamt hij uit ruim 5000 v.Chr. Hij past in alle opzichten in een Noord-Europese traditie van kanobouw, die we uit even oude en jongere vondsten in Denemarken kennen. Al deze kano's zijn veel geavanceerder, maar een stuk jonger dan de dennenhouten kano van het Drentse Pesse, die met een datering rond 7500 v.Chr. nog steeds wereldrecordhouder is.

Het bergen van de Betuwse kano was overigens geen sinecure, niet alleen door zijn afmetingen en grote kwetsbaarheid, maar ook door de grote diepte - ruim beneden de gegarandeerde veiligheid - waarop hij lag. Na afloop van de opgraving zijn de nodige veiligheidsvoorzieningen getroffen. Vervolgens is een blok klei inclusief kano geheel ingekist en ondersteund met een star stalen frame, gelicht. De conservering vindt plaats in het Nederlands

Instituut voor Scheeps- en Onderwaterarcheologie (NISA) te Lelystad.

Een minstens zo spectaculaire vondst is een groot onderdeel van een visfuijk, zoals die ook uit Denemarken en Hogevaart bekend zijn. Net als de fuiken van het duizend jaar jongere Bergschenhoek was voor die van De Bruin gebruik gemaakt van tenen van de rode kornoelje, een teken van de lange continuïteit van dergelijke technische tradities en van inheemse kennis in het algemeen. In de onderste kleilaag van Polderweg werden resten van visnetten gevonden: kleine stukken touw met knopen, waarvan parallellen uit het noorden bekend zijn.

Voor Polderweg leverde een rijke oogst aan werktuigen en fabricageafval van edelhertgewei: een heel assortiment aan bijltypen, waaronder opmerkelijke niet-doorboorde bijlklingen. Zij geven het complex een heel eigen karakter, verschillend van de Scandinavische voorbeelden. Overigens zijn de overeenkomsten daarmee even opvallend.

Wat betreft de fauna, komen botten van bever en otter het meest voor, net als in alle jongere lagen van de Hazendonk. Daarnaast zijn botten van edelhert, ree en wild zwijn gevonden en 'exotica' als een zeehondensoort en resten van de moeraschildpad, met snijsporen ten teken dat ze echt zijn gegeten. Vogelbotten zijn vrij zeldzaam, visresten zijn er daarentegen in overvloed. De schaarste aan aal en steur, tegenover de talrijke resten van vrij grote snoeken, lijkt te wijzen op een zwaartepunt van de visserij in het vroege voorjaar, het paaiseizoen van de snoek. Behalve van de hond, alom de compagnon van de jager vanaf het vroegste Mesolithicum, zijn er

De overblijfselen van 'Trijntje', een oudere vrouw die omstreeks 5600 v.Chr. op de donk Polderweg werd begraven. Links: een hondengraf aldaar uit dezelfde tijd.

tot nu toe nog geen beenderen van huisdieren aangetroffen, en evenmin graankorrels.

Trijntje Niet geheel onverwacht ontdekten we in de afvallen een aantal begravingen, zowel van mensen als van honden, plus verspreide mensenbotten. Deze laatste zouden uit verstoorde of geërodeerde graven kunnen stammen.

Op Polderweg gaat het om twee mensen, een oudere vrouw die 'Trijntje' werd gedoopt, en een niet nader te specificeren volwassene in een sterk verstoord graf. Daartussen werden twee hondbegravingen aangetroffen, de ene prachtig intact, de andere ernstig verstoord. Samen vormen ze mogelijk een hoekje van een grafveld, dat zich buiten de werkput verder over de donktop uitstrekt. Twee C¹⁴-dateringen

Organisatie De lokaties van twee kampplaatsen uit de overgangperiode tussen midden- en nieuwe steentijd (ongeveer 5500-4200 v. Chr.) waren na een grondige selectie door de ROB uitgekozen voor noodopgravingen, omdat ze van hoge kwaliteit waren en niet behouden konden worden. De plaatsen waren ontdekt bij de systematische verkenningen van het tracé door de Stichting RAAP in 1994 en vervolgens in het begin van 1996 nader in kaart gebracht door middel van grondboringen in een zogeheten Aanvullend Archeologisch Onderzoek door de Universiteit Leiden. De opgravingen konden pas van start gaan nadat het terrein beschikbaar was gekomen, de 'ontwerpen' gereed waren en de bouwput met alle technische voorzieningen was gerealiseerd. De operationele en wetenschappelijke voorbereiding is uitgevoerd door de PAB. Voor de uitvoering sloot de Managementgroep Betuweroute een contract met de bv ArchOL. Gedurende negen maanden heeft een team van veertig à vijftig gravers en specialisten in het veld, het opgravingshuis en het Leidse instituut gewerkt. Bijgaand artikel geeft slechts een voorlopig beeld van de bevindingen in het veld en bij de materiaalanalyse die nog in volle gang is en medio 1999 moet resulteren in een zogeheten standaardrapportage aan de PAB.

geven een ouderdom van circa 5600 v. Chr. Dit is significant ouder dan de vroegste bewoning te Polderweg en gelijktijdig met het begin van de activiteiten op De Bruin. Het is zeer wel aannemelijk dat doden niet in een woonplaats, maar op een naburig donkje werden begraven. Op De Bruin vonden we een kleine, ronde kuil waarin een volwassen man zittend met opgetrokken knieën was begraven. De grafruimte moet oorspronkelijk met vlechtwerk of iets dergelijks zijn versterkt, waardoor een afgedekte, holle grafruimte was ontstaan zodat de hogere skeletdelen na decompositie van de dode, uiteindelijk op de kuilbodem terecht konden komen. Deze begravingstradities komen we met alle details tegen in gelijktijdige grafvelden als die van Vedbæk en Skateholm in Denemarken en Skåne in Zuid-Zweden, hetgeen wijst op een algemene verwantschap in de ideële sfeer. In de vijftienhonderd jaar jongere graven van Swifterbant werden alleen mensen begraven en wel uitsluitend in gestrekte ligging. Een deel van de veel rijkere mesolithische tradities werd dus in de latere fasen van de Swifterbant-cultuur voortgezet. Bijzonder onverwacht waren de sporen van grote, ovale kuilen op beide duintoppen, waarvan we de functie nog niet kennen. Dergelijke kuilen zijn ons niet bekende van de hogere zandgronden, waar hun sporen toch niet helemaal uitgewist kunnen zijn. Waarom hebben de jagers zich juist op de donken zoveel moeite getroost? We hebben voorlopig geen andere interpretatie dan die van gedeeltelijk ingegraven hutten.

Wetenschappelijke winst Over geheel Europa zijn gesloten mesolithische complexen met organisch materiaal dun gezaaid. Opmerkelijk genoeg geldt dit in sterkere mate voor het late dan voor het vroege deel van deze periode. In dit opzicht is een Nederlands vondstcomplex, dat als referentie kan dienen voor het gehele Beneden-Rijnse Bekken, dan ook uitermate welkom. Begravingen en menselijk skeletmateriaal zijn nog zeldzamer, met

Sporzoekers en -bouwers NS Rail-infrabeheer is de opdrachtgever van het archeologisch onderzoek in het tracé van de Betuweroute. Om dit onderzoek vorm te geven is de Projectgroep Archeologie Betuweroute (PAB) ingesteld, een samenwerkingsverband van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) en de Managementgroep Betuweroute van NS Railinfrabeheer. Deze PAB onder leiding van van Boudewijn Goudswaard zorgt voor het plannen, ontwerpen, sturen en bijsturen van de archeologische onderzoeken in de Betuweroute en doet vervolgens voorstellen om vindplaatsen te beschermen of op te graven. De beslissing hierover ligt bij de ROB. Ook de opgravingen worden gepland en gestuurd door de PAB maar uitgevoerd door instituten met een opgravingsbevoegdheid. De opgraving van de beide donken werd uitgevoerd door de bv ArchOL, een uitvoeringsorganisatie van de Faculteit der Archeologie van de Universiteit Leiden. De opgraving stond onder leiding van prof. dr. L. P. Louwe Kooijmans en de directievoering vanuit de PAB was in handen van M. Verbruggen en T. A. ten Anscher. Afgeronde opgravingen in de Betuweroute zijn Graafstroom – Papendrechtse stroomrug (IJzertijd en Romeinse tijd), Geldermalsen – Eigenblok-West (midden-Bronstijd), Eigenblok-Oost (nieuwe Steentijd en Bronstijd) en Knooppunt B-Voetakker (midden Bronstijd), en tenslotte Kerk Avezaath (gemeente Buren) – Huis Malburg (Middeleeuwen). In Zoelen (gemeente Buren) wordt de middeleeuwse Stenen Kamer nog onderzocht. Wilt u op de hoogte blijven van archeologisch onderzoek in de Betuweroute dan kunt u zich aanmelden voor de gratis *Nieuwsbrief Archeologie Betuweroute*, die zes maal per jaar verschijnt. Sturen naar: Managementgroep Betuweroute, Projectgroep Archeologie Postbus 2025, OVB 4b, 3500 HA Utrecht, tel. 030-2357969, fax 030-2359127.

een zwaartepunt in het gebied rond de Oostzee. Natuurlijk bevestigt veel materiaal datgene wat we via extrapolatie van met name de rijke Zuid-Scandinavische bronnen al veronderstelden. De mesolithische gemeenschappen waren mobiel, hadden een ruime actieradius en onderhielden uitgestrekte relaties. De

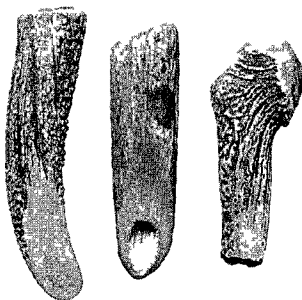

nieuwe vondstcomplexen van Hardinxveld geven evenwel de mogelijkheid daarnaast het regio-specifieke nader te benoemen.

Ook is het interessant de roots na te gaan

van de tradities van de latere Swifterbant- en Vlaardingen-culturen, naast hun synchrone, interculturele relaties. De bewoningscontinuïteit en de rol van de donken in het nederzettingssysteem over ettelijke millennia is vooral boeiend in het licht van culturele veranderingsprocessen, de 'neolithisatie' in het bijzonder. De begravingen en met name het vrouwengraf dwingen ons tot nadere bezinning op de functie van de woonplaatsen. Zo lijken op deze vroegste woonplaatsen, weliswaar misschien seizoenmatig, maar toch hele huishou-

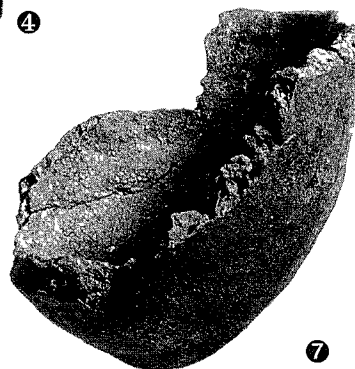
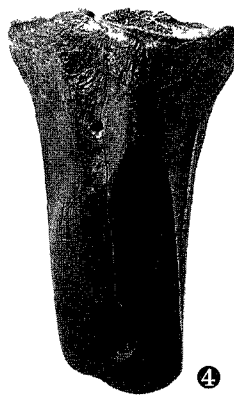
dens te hebben gebivakkeerd. Waarmee die optie ook voor de latere perioden, zoals die van de Hazendonk, weer moet worden overwogen. Anderzijds is de gehele gemeenschap in deze tijd veranderd en daarmee wellicht ook het nederzettingssysteem. Het is aannemelijk dat

residentiële mobiliteit (van de hoofdwoonplaats) daarbij is overgaan in logistieke mobiliteit (speciale expeditiekampen). Ten slotte de introductie van de landbouw. De punten midden in het moeras kunnen daarvoor niet representatief genoemd worden, maar ze leveren – zeker als we ze als basiskampen mogen opvatten – toch een minimumniveau voor dit proces. De sites zullen de minst agrarische zijn geweest in een nederzettingssysteem dat zijn zwaartepunt had op de zuidelijke zandgronden. De bandkera-

mische spits past bij de strooiing van meer dan honderd dergelijke spitsen over geheel Limburg, en is daarbij de noordelijkste. Verder wordt het begin van een inheemse aardewerkproductie omstreeks 4800-4700 v.Chr. bevestigd. Graan en vee moeten na die datum, maar vóór 4100 zijn overgenomen. Wij hopen op een scherpere datering uit de hogere lagen van De Bruin, waaraan het determinatiewerk nog moet beginnen. Het wordt steeds duidelijker dat de agrarische transformatie van de prehistorische samenleving een zuiver inheems proces van zeer grote geleidelijkheid is geweest, dat pas aan het eind van het Neolithicum zijn beslag heeft gekregen. ©

Een eerder artikel over de Betuweroute verscheen in Spiegel Historiae januari 1996
Projectgroep Archeologie
Betuweroute 'gaat ervoor', door
Gertrudis A M Offenberg

6

Vondsten uit de werkputten De Bruin en Polderweg 1 afvalstuk van bijl-fabricage (edelhertgewei), 2 Doorboorde bijlvattingen (edelhertgewei), 3 Bijlklings van edelhertgewei, een vrij uitzonderlijk werktuig, maar karakteristiek voor de Polderweg, 4 Kokerbijl uit een middenvoetsbeen van een oerrund, 5 vuurstenen pijlspits (ca 3 cm, bandkeramisch type), 6 De helft van een iepenhouten boog (ca 1m), 7 potje met puntige bodem, het oudste Swifterband-aardewerk (4700 v Chr)